

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASİ

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU №17. AYRI-AYRI NÖV CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRILMASININ
KRİMİNALİSTİK METODİKASININ ÜMUMİ MÜDDƏALARI.**

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki h.ü.f.d., ***Allahverdi Mahmudov***

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 2. “6 oktyabr” 2009-cu il
(2012-ci ilin oktyabr ayında əlavə və dəyişikliklər edilmişdir)

B A K I 2 0 1 2

Mövzu №17: "Ayrı-ayrı növ cinayətlərin araşdırılmasının kriminalistik metodikasının ümumi müddəaları"

MÜHAZİRƏNİN PLANI:

GİRİŞ

1. Kriminalistika metodikasının anlayışı və mahiyyəti. (ayrı-ayrı növ cinayətlərin).
2. Kriminalistika metodikasının sistemi və prinsipləri.
3. Cinayətin kriminalistik xarakteristikası. İstintaqın mərhələləri.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (mad.48, 139, 221).
2. R.S.Belkin "Kriminalistika". Moskva, 1979. Str. 297-305.
3. R.S.Belkin "Kriminalistika". Moskva, 1986. Str. 339-348.
4. Azərbaycan Respublikası DİN-nin 31.08.2008-ci il tarixli 58-saylı «2008-ci ildə cinayətkarlığa qarşı mübarizə və ictimayi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə respublika DİO fəaliyyəti nəticələri və qarşıda duran vəzifələr» haqqında əmri.
5. В.К.Лисиченко "Методика расследования отдельных видов преступлений". Киев , 1985.
6. И.Ф.Пантелеев, Е.А.Селиванов "Криминалистика". Москва, 1993. Стр. 425-432.
7. К.Г.Сарыджалинская. "Криминалистика". Баку, 1999.
8. И.А.Возгрин "Принципы методики рааследования отдельных видов преступлений". Ленинград, 1977.
9. Руководство для следователей. 2- том. Москва, 1982.

GİRİŞ

Cinayətlərin ibtidai araşdırmanın kriminalistik metodikası kriminalistika elminin müstəqil hissəsidir. Onun tərkibini cinayət və cinayət prosesual qanunvericiliyə əsaslanmış, ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikası üzrə tövsiyələr təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası CPM-in tələblərinə əsasən, “məhkəmə, prokuror, müstəntiq və təhqiqat aparan şəxs işin hallarının hər tərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün qanunla nəzərdə tutulan bütün tədbirləri görməli, təqsirləndirilən şəxsi ifşa edən, həm də ona bəraət verən, habelə onun məsuliyyətini yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları aşkara çıxarılmalıdır”.

Kriminalistika metodikasının əsas prinsipini cinayət-prosesual qanunvericiliyinin müəyyən etdiyi “obyektiv həqiqət” təşkil edir.

Bildiyimiz kimi, cinayət-prosesual qanunvericiliyi ancaq istintaqın aparılması qaydasını, məqsədini, formasını deyil, məqsədə çatmaq üçün üsul və şəraiti də müəyyənləşdirir.

Kriminalistika metodikasının əsa vəzifəsi – cinayətin açılması, istintaqı və onun qarşısının alınmasıdır. Cinayətin istintaq metodikası kriminalistik texnika və taktikasının hissələri ilə sıx bağlıdır.

Bu mühazirənin məqsədi kriminalistika metodikasının mahiyyəti, tipi, sistemi və cinayətin kriminalistik xarakteristikasının nəzəri biliklərini KURSANTLARIN nəzərinə çatdırmaqdır.

DİN-in 58 sayılı əmri ilə elan edilmiş kollegiyanın qərarında müxtəlif növ cinayətlərin vaxtında açılmamasının səbəbləri göstərilmiş, qarşılıqlı əlaqənin əməli təşkilində mövcud olan çatışmazlıqlar açıqlanmış və bu sahədə orqanlara göstərişlər verilmişdir. Bu mühazirə ayrı-ayrı növ cinayətlərin açılmasının və araşdırılmasının nəzəri aspektlərini açıqlanmasına yönəlmişdir.

Sual 1. KRİMINALİSTİK METODİKANIN ANLAYIŞI VƏ MAHİYYƏTİ.

Kriminalistika metodikası və ya ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikası kriminalistika elminin müstəqil hissəsini təşkil edir.

Kriminalistika metodikası, kriminalistika texnikası və taktikası ilə sıx əlaqədədir. Ancaq hər bir hissə öz taktiki üsullarına malikdir.

Kriminalistika texnikası istintaq hərəkətlərin keçirilməsində elmi-texniki vasitələrin tətbiqi üsullarını təmin edir. Məsələn, ayaq izlərinin, şəkilçəkmə, gips məhlulu ilə götürülməsi, qeyd olunması və götürülməsi üsulları, oğurluq soyğunçuluq, quldurluq cinayətlərin istintaqında istifadə olunur.

Kriminalistika metodikasının istintaq taktikası ilə əlaqəsi ondan ibarətdir ki, taktika istintaqının təşkili və planlaşdırılması, istintaq hərəkətlərinə hazırlıq və kriminalistik taktiki üsullarını hazırlayır və onlardan cinayətin istintaqında istifadə olunur.

İstintaq metodikasının əsas məqsədi cinayət-prosessual qanunvericiliyin vəzifələrinin yerinə yetirilməsində yaxından köməklik göstərməkdən ibarətdir.

Kriminalistika metodikası sisteminin formalaşmasında cinayət hüququnun rolu böyükdür. Cinayət hüququ metodikasının ümumi sərhəddini müəyyənləşdirir. Cinayət hüququnun müddəalarına müvafiq olaraq, metodika ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikasının (xüsusi metodika) (məsələn, qəsdən adam öldürmə, oğurluq, xuliqanlıq, dələduzluq cinayətlərini istintaq metodikası) ayrılır.

Ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikasının formalaşmasında və inkişaf etdirilməsində istintaq təcrübəsi böyük rol oynayır. İstintaq təcrübəsinin nəticələri aşkar öyrənilir, analiz olunur və ümumiləşdirilir.

Hər bir cinayət fərdi xarakter daşıyır. Fərdi olduğuna görə cinayət özünə məxsus xarakterik xüsusiyyətlərə malikdir. Yəni cinayət spesifik əlamətlərə malik, konkret subyekt tərəfindən, müəyyən alətlərə, müəyyən şəraitdə, yerdə və vaxtda törədilir.

İstintaq metodikası texniki və taktiki məlumatları, həm də başqa elm sahələrindən bilikləri özündə cəmləşdirir.

Kriminalistika metodikasının hüquqi əsasını cinayət və cinayət prosessual qanunu təşkil edir.

Metodikanın ilkin müddəalarında cinayətin istintaqının təşkili, taktiki tövsiyələri əks olunmuşdur. Onlara aiddir:

1. İstintaqın fərdiliyi. Yuxarıda biz qeyd edirik ki, hər bir cinayət fərdi xarakter daşıyır. Həmin cinayətin açılması məqsədi ilə səmərəli üsul və hərəkətləri hazırlamaq üçün, bu cinayətə məxsus spesifik əlamətləri nəzərə almaq zəruridir.

2. Müstəntiqin əməliyyat-axtarış orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsi.

Cinayətin istintaqında əsas yeri maddi sübutların yığılması və tədqiqi məqsədi ilə keçirilən istintaq hərəkətləri tutur.

Cinayətin açılmasında, istintaqında əməliyyat-axtarış orqanlarının rolu çox böyükdür. Müstəntiqlə əməliyyat-axtarış orqanları arasında qarşılıqlı əlaqə cinayətin tez və tam açılmasına imkan yaradır. Bu orqanlar tərəfinən keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirlərinin əhəmiyyətini xüsusilə də qeyd etmək lazımdır.

Bunların həyata keçirilməsində aşağıdakılara riayət etmək lazımdır:

a) əməliyyat vasitələrindən istifadə etməklə həll edilməsi tələb olunan tapşırıqların vaxtında verilməsi;

b) istintaq planı və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsinin taktiki ardıcılığını düzgün müəyyənləşdirmək;

v) istintaqın gedişatında müstəntiq tərəfindən əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə edilmiş məlumatlardan düzgün istifadə edilməsi.

3. İstintaqda mütəxəssis və ekspertin biliklərindən istifadə olunması.

Cinayətin istintaqında xüsusi biliyə malik şəxslərin – mütəxəssis və ekspert biliyindən istifadə edilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Məsələn, oğurluq faktı ilə əlaqədar hadisə yerində sındırma alətlərə məxsus izlər

aşkar edildikdə, hadisə yerinin müayinəsindən trasologiya sahəsində xüsusi biliyə malik ekspert-kriminalistin iştirakı zəruridir.

4. Müstəntiqin ictimaiyyətlə əlaqəsi. Cinayət prosesual qanunvericiliyin normalarına müvafiq olaraq, müstəntiq, prokuror və təhqiqat orqanları cinayətin açılmasında və qarşısının alınmasında ictimaiyyətin köməyindən istifadə etməlidir.

Kriminalistika metodikası bir elm sistemi olmaqla cinayətin açılması və istintaqın təşkili və həyata keçirilməsi məqsədi ilə tövsiyələr hazırlayır.

Yuxarıda göstərilən anlayışdan nəticə çıxarıb demək olar ki, istintaq metodikası əsasən istintaqın təşkili və həyata keçirilməsi haqqında tövsiyələr hazırlayır. Bundan başqa cinayətin törədilməsinin səbəb və məqsədini, onların qarşısını almaq üçün profilaktik tədbirlər hazırlayır.

Beləliklə:

1. Kriminalistika metodikası kriminalistika elminin müstəqil hissəsidir.
2. Cinayətin açılması, qarşısının alınması, istintaqın təşkili və həyata keçirilməsi üzrə tövsiyələr hazırlayır.
3. Kriminalistika metodikası, kriminalistika texnikası və tətikası ilə sıx əlaqədədir.
4. Kriminalistika metodikasının hüquqi əsasını cinayət və prosesual qanunvericiliyi təşkil edir.

Sual 2. KRİMİNALSTİKA METODİKASININ SİSTEMİ VƏ PRİNSİPLƏRİ

Kriminalistika metodikasının sistemi iki hissədən ibarətdir:

1. Cinayətin növündən asılı olmayaraq, ümumi tövsiyələrin və prinsiplərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi.

2. Ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaqı və qarşısının alınması (xüsusi metodika).

Konkret növ cinayətin açılması, istintaqı və qarşısının alınması, yəni xüsusi kriminalistik metodikasını aşağıdakı tərkib hissədən ibarətdir:

1. Həmin cinayətin kriminalistik xarakteristikası.

2. Müstəntiqin hərəkətlərinin planlaşdırılmasının xüsusiyyətlərinin müəyyənəşdirilməsi, həm də əməliyyat orqanları əməkdaşlarının, mütəxəssislərin və ictimaiyyətin köməyindən istifadə olunması.

3. İlkin istintaq, əməliyyat-axtarış tədbirləri və onların həyata keçirilməsi taktikasını müəyyənəşdirmək.

4. İstintaqın nəticələrini nəzərə alaraq, profilaktik tədbirlərin müəyyən edilməsi.

Yuxarıda göstərilmiş tərkib hissələrini ayrı-ayrılıqda araşdıraq:

1. Cinayətin kriminalistik xarakteristikası dedikdə, həmin cinayətin törədilməsinin xarakterik üsulların, sübuta yetirilməli olan xarakterik halların, tipik fərziyələr, onların törədilməsinə səbəb edən halların və s. ümumi sistemi başa düşülür.

Cinayətin törədilməsi üsullarının düzgün müəyyən edilməsi, bilavasitə cinayətin açılması istintaqının istiqamətinin düzgün müəyyən edilməsinə imkan yaradır.

Cinayət üzrə sübuta yetirilməli olan hallar Azərbaycan Respublikası CPM-in 139-cu maddəsinə müvafiq olaraq, həyata keçirilir. Sübuta yetirilməli olan hallar cinayətin xarakterindən asılı olaraq, çox müxtəlifdir.

Sübut predmetinə ümumiləşdirilmiş halda götürəndə, aşağıdakıları aid etmək olar%

- cinayət hadisəsi (yer, vaxt, üsul və cinayətin törədilməsinin, gizlədilməsinin başqa halları);

- cinayətin törədilməsində təqsirəndirilənin cavabdehliyi və onun məqsədi.

Təqsirləndirilənin cavabdehliyinə təsir göstərən hallar və onun şəxsiyyətini xarakterizə edən başqa hallar:

- cinayətin törədilməsinə sövq edən başqa hallar;

- cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın növü, məbləği və miqdarı.

Konkret növ cinayətdən asılı olaraq, çsübut predmeti daha da dəqiqləşdirilir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sübuta yetirilmiş olan hallar çox müxtəlifdir.

İlk növbədə o cinayətin xarakterindən, hüquqi tövsifindən, törədilməsi üsulundan və cinayətkarın şəxsiyyətindən, istintaq metodikası sübuta yetirilməli halların dairəsini tam müəyyənləşdirə bilməz. İstintaq aparən şəxsin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, konkret cinayətdən asılı olaraq, sübuta yetirilməli halların dairəsini dəqiq müəyyənləşdirsin.

2. İstintaqın planlaşdırılmasının xüsusiyyətləri. Planlaşdırma istintaqın təşkilini yüngülləşdirir. Cinayət işi üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün planlaşdırma ən səmərəli fəaliyyət üsullarından biridir. Planlaşdırmanın prinsiplərinə fərdi planlaşdırma aiddir. Bu prinsip cinayət işi üzrə planlaşdırmada bilavasitə sübut predmetlərini əks etdirir.

3. İlk istintaq hərəkətlərin və əməliyyat-axtarış təbirlərin dairəsini müəyyənləşdirmək. Bu hər bir xüsusi metodikanın tərkib hissəsidir.

Ümumiyyətlə, istintaq üç mərhələyə ayrılır. İlk, sonrakı və son. İstintaqın ilkin mərhələsində istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsində mühüm məsələlər həll edilir. Onlara aiddir:

1. Müstəntiq və ya əməliyyat müvəkkili cinayət haqqında məlumat aldıqda hadisənin detal halları haqqında heç nə bilmir. Onlar da ancaq istintaq zamanı qarşılaşdıqları suallar haqqında ümumi təəssürat yaranır.

Ona görə də ilkin istintaq hərəkətlərinə qədər cinayət işi üzrə geniş plan tərtib etmək qeyri-mümkündür.

Bunları nəzərə alaraq, demək olar ki, ilkin istintaq hərəkətlərin və əməliyyat-axtarış tədbirlərin əsas vəzifəsi istintaq apararı şəxsi hadisənin hallarını düzgün dərk etməsinə yönəltmək işi üzrə tədqiq olunan faktların və halların müəyyən edilib və onlar əsasında istintaqın geniş planını tərtib etməkdən ibarətdir.

2. İlk mərhələdə sübutların tez və tam toplanması istintaqın müvəffəqiyyətini təmin edir.

İstintaq təcrübəsi göstərir ki, hadisənin baş verdiyi andan onun istintaqına qədər müəyyən müddət keçdikdə bilavasitə izlərin və sübutların itməsi ilə nəticələnir. Beləliklə, ilkin mərhələnin ikinci vəzifəsi, bilavasitə vaxın keçməsi ilə əlaqədar öz əhəmiyyətini itirə bilən sübutları toplamaq və qeyd etmək.

3. Üçüncü vəzifə, ilkin istintaq hərəkətlərin tədbirlərin keçirilməsi nəticəsində əldə olunmuş məlumatlar əsasında, cinayət törətmiş şəxsin axtarışını təmin etmək.

4. İlk mərhələnin əsas vəzifələrindən biri də cinayət nəticəsində vurulmuş maddi ziyanın ödənilməsini təmin etməsindən ibarətdir.

İstintaqı aparılan hadisənin xarakterindən və konkret hallardan asılı olaraq, istintaq hərəkətlərin və əməliyyat-axtarış tədbirlərin keçirilməsi ardıcılığı müəyyənləşdirilir.

5. Tipik profilaktik tədbirərin xarakteristikası. İstintaqın nəticəsini nəzərə alaraq, cinayətin törədilməsi səbəbini və şəraitini aradan qaldırmaq məqsədi ilə istintaq orqanları bilavasitə məqədyönlü profilaktik tədbirlər görməlidir.

İbtidai istintaqın ümumprosessual prinsipləri

1. Cinayət prosesinin dövlət tərəfindən həyata keçirilməsi. Bu prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, cəmiyyətin və vətəndaşların cinayətkar qəsdlərdən müdafiəsi vəzifəsi ayrı-ayrı şəxslərin deyil, hüquqmühafizə orqanlarının üzərinə düşür. Təhqiqat orqanları cinayətin əlamətləri aşkar edilən hər bir halda cinayət işi başlamağa, onun açılması üzrə qanuni tədbirlər görməyə borcludurlar. Bu öhdəlik təhqiqat orqanları üçün qeyd-şərtsizdir. Zərərçəkənlərin mühafizəsinə əsasən başlanılan və xitam edilən xüsusi, xüsusi-ümumi ittihamlı işlər istisna olmaqla, digər bütün işlər üzrə zərərçəkənin və ya digər maraqlı şəxsin ərizə vermədiyini bəhanə edərək, cinayət işi başlamaqdan imtina yolverilməzdir.

2. Prosesin dili. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin X bəndinə əsasən, məhkəmə icraatı dövlət dilində və ya müvafiq yerin əhalisinin çoxluq təşkil edən hissəsinin dilində aparılır, eyni zamanda prosesin iştirakçısı olub icraatın aparıldığı dili bilməyən şəxslərin işə aid materiallarla bütövlüklə tanış olmaq, məhkəmədə tərcüməçi vasitəsilə iştirak etmək və ana dilində çıxış etmək hüquq təmin edilir.

İbtidai istintaqın iştirakçıların bildiyi dildə aparılması müstəntiqə icraat gedişində ünsiyyətdə olduğu adamları daha yaxşı başa düşmək, tərcüməçinin iştirakı ilə aparılan danışıqlarda qaçılmaz olan informasiya itkisindən yaxa qurtarmaq imkanı verir.

İbtidai istintaqın aparıldığı dili bilməyən iştirakçıların öz doğma dilində ifadə və vəsatət vermək, şikayət etmək hüququnun təmin edilməsilə yanaşı, istintaq sənədləri onlara doğma dillərinə, yaxud bildiyi başqa dilə tərcümə edilmiş şəkildə verilir. İstintaqın aparıldığı dili bilməyən şəxsin tərcüməçi ilə təmin olunmaması, müstəntiqin tərcüməçinin də vəzifələrini icra etməsi, istintaq sənədlərinin müqəssirin doğma dilinə tam tərcümə edilməsi, habelə müstəntiqin göstərilən prinsipdən hər hansı formada yan keçməsi qanuna ziddir. Məhkəmələr belə qüsurları cinayət-

prosesual qanunvericiliyin əhəmiyyətli dərəcədə pozulması kimi qiymətləndirərək işi əlavə istintaq aparılması üçün geri qaytarırlar.

3. Ədalət mühakiməsinin vətəndaşların qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi əsasında həyata keçirilməsi prinsipi cinsindən, fərqindən, milliyyətindən, yaşayış yerindən, dinə münasibətindən, əqidəsindən, ictimai birliklərə mənsubiyyətindən, habelə digər hallardan asılı olmayaraq, hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyini bəyan edən Konstitusiya prinsipinin təzahürüdür.

İbtidai istintaq mərhələsində hamının qanun qarşısında bərabərliyinin təmini, olduqca mühüm məsələdir. Müstəntiq bu prinsipi rəhbər tutaraq, vətəndaşlara eyni münasibət bəsləməli, hər hansı ayrı-seçkiliyə yol yerməməlidir.

İşdə iştirak edən şəxslərin heç birinə üstünlük və imtiyaz vermədən, onların prosesual bərabərliyi qanunla təmin edilir. Bu şəxslərin prosesual hüquq və öhdəlikləri həm yerinə yetirdikləri prosesual funksiyaların xarakteri, həm xüsusi prosesual statusla və həm də, onlara eyni dərəcədə məxsus olan konstitusion hüquq və azadlıqlarla müəyyən edilir.

Müəyyən səbəblərdən, məsələn, icraatın aparıldığı dili bilməməzlikdən və ya maddi imkansızlıq üzündən işin ayrı-ayrı iştirakçılarının qeyri-bərabər vəziyyətə düşməsinin qarşısının alınması üçün, qanunvericiliklə müvafiq təminatlar sistemi də nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edildiyi kimi, icraatın aparıldığı dili başa düşməyən şəxslərin öz doğma dilində ərizə və ya ifadə vermək, vəsatət irəli sürmək, məhkəmədə çıxış və tərcüməsinin köməyindən istifadə etmək hüququ təmin edilir. İcraatında iş olan təhqiqat, ibtidai istintaq orqanı və prokuror şübhə edilən şəxsin, yaxud təqsirləndirilən şəxslərin əmlak vəziyyətini nəzərə alaraq, onları hüquqi xidmətə görə ödənişdən tam və ya qismən azad edə bilər. Bu halda müdafiəçinin əmək haqqı dövlət hesabına ödənilir.

Müstəntiq proses iştirakçılarının hüquqlarını onlara izah etməli və bu hüquqların təmini üçün şərait yaratmalıdır. Qanunun bu tələbinə məhəl

qoymama, onu qəsdən pozma qanunla müəyyən edilmiş prosesual hüquqlardan iştirakçıların istifadə imkanına xələl gətirir, onları istintaq apararı orqarı və şəxslər qarşısında faktiki olaraq, hüquqsuz vəziyyətə salır. Cinayət-prosesual qanunvericiliyinin bu cür pozuntuları da əhəmiyyətli hesab edilir və əlavə istintaq aparılması üçün işin əlavə istintaqa qaytarılmasına əsas verir.

4. Cinayət prosesində həqiqətin müəyyən edilməsi. Cinayət prosesində həqiqət dedikdə, tədqiq olunan əməlin hüquqi mənə kəsb edən bütün faktik hallarının düzgün və tam müəyyən edilməsi, həmçinin dəqiq cinayət-hüquqi təfsir nəzərdə tutulur. Söhbət, cinayət tərkibinin qanunla nəzərdə tutulan ünsürləri olan faktların və halların müəyyənləşdirilməsindən gedir ki, bunlar da cinayət prosesində sübutetmə predmetini təşkil edirlər.

Həqiqi olmaq tələbi iş üzrə yalnız nəticəvi qərarların deyil, ilkin və aralıq xarakterli olanlar da daxil edilməklə, bütün prosesual qərarlara aiddir. Qəbul olunan qərarların həqiqətə tam uyğunluqla yanaşı, mümkün qədər uyğun olması halına da yol verilməsi müstəntiqə öz şübhəli qərarlarına “qanunilik donu”nu geyindirməsinə imkan yaratmaq deməkdir.

Cinayət işi üzrə həqiqətin müəyyən edilmə üsulu onun hallarının istintaqın prosesual formalarında araşdırılmasıdır. İşin hallarının yalnız kifayət qədər tam və obyektiv tədqiqi qanunla qəbul ediləndir.

5. Hərtərəflilik, tamlıq və obyektivlik prinsipi. Araşdırma qanunla nəzərdə tutulan hərəkətlər vasitəsilə həyata keçirildiyi halda, bu prinsip təmin edilə bilər. Müqəssirdən və işin digər iştirakçılarından zorakılıq, hədə və digər qanunsuz tədbirlər yolu ilə ifadə almaq yolverilməzdir. Sübutetmə vəzifəsinin müqəssir üzərinə qoyulması da qanunla qadağan edilir .

Bütün mümkün ehtimalların, o cümlədən müqəssirin ifadəsindən hadisə barədə hasil olan təsəvvürün dəqiq təhlil olduğuna, müqəssiri həm ifşa edən, həm də ona bəraət qazandıran, həmçinin onun

məsuliyyətini ağırlaşdıran və yüngülləşdirən halların aşkar edildiyi təqdirdə, işin halları hərtərəfli təhqiq olunmuş hesab edilir.

İstintaqın tamlığı iş üzrə sübut edilməli olan bütün halların müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Bu hallardan hər hansı birinin kifayət dərəcədə sübut olunmaması ibtidai istintaqa natamamlıq xarakteri verir. Müqəssirin və ya başqa şəxslərin digər cinayətlər törədilməsinə dair verilmiş məlumatların yoxlanılaraq qanuni və əsaslandırılmış qərarların qəbul edilməsi də istintaqın tamlığına dəlalət edən əsas amillərdən biridir. Cinayət hadisəsi və ya tərkibinin olmaması, həmçinin sübutların toplanması üçün bütün imkanlar tükənsə də, cinayət törədilməsində müqəssir və ya şübhə edilən şəxsin iştirakının sübut oluna bilməməsi əsaslı surətdə müəyyən edilirsə, bu halda da iş üzrə icraat tam hesab edilir.

6. Təqsirsizlik prezumpsiyası. Bu prinsipə görə, təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə müəyyən edilməyincə, o, təqsirli hesab edilə bilməz. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsinə əsasən, cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır. Təqsirləndirilən şəxsin cinayət törədilməsində təqsirliliyi tam sübut edilməli və onun təqsirsizliyinə şübhə yaradan hallar istintaq yolu ilə aradan qaldırılmalıdır. Göstərilən vəzifə istintaq orqanlarının üzərinə düşür və buna görə təqsirləndirilən öz təqsirsizliyini sübut etməyə borclu deyil.

Müqəssirin ifadələri ilə müəyyən edilən məlumatlar da, başqa sübutlar kimi, bütün hallarda işin vəziyyəti ilə bağlı olaraq o, öz təqsirini həm etiraf, həm də inkar etdikdə yoxlanılmalı və qiymətləndirilməlidir.

İbtidai istintaqda şəxsin təqsirləndirilən şəxs qismində cədb edilməsi onun təqsirli olduğunun etirafı hesab edilmir. Bu, müstəntiqin aralıq qərarı olub, sübutların subyektiv qiymətləndirilməsinin ifadəsidir. Şəxsin

təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi üçün əsas olmuş iş materiallarının düzgünlüyü və kifayət olması məhkəmə baxışında yoxlanılaraq ittihamedic, yaxud bəraətverici hökm çıxarılır. Təqsirli olması barədə aradan qaldırılması mümkün olmayan şübhələr müqəssirin xeyrinə həll olunur.

7. Təqsirləndirilən şübhə edilən şəxsin müdafiə hüququ. Bu prinsipə uyğun olaraq, qanunun yol verdiyi üsul və vasitələrlə müdafiə olunma hüququ təqsirləndirilən şəxs və ya şübhə edilənin ona qarşı olan şübhədən və ya ittihamdan müdafiə imkanını təmin etmək üçün müstəntiqin və prokurorun qanunla nəzərdə tutulmuş tədbirlər görmək vəzifəsinə müvafiqdir. Şübhə edilən və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququna xələl gətirə biləcək öhdəliklərin icrasını onlardan tələb etmək olmaz.

8. Müstəntiqin sərbəstliyi prinsipi. Prokurordan və ya məhkəmədən sanksiya alınmasının qanunla tələb edildiyi hallar istisna olmaqla, müstəntiq ibtidai istintaqı sərbəst icra edir.

Müstəntiqin bir sıra qərarlarının prokurorun və ya məhkəmənin icazəsi ilə həyata keçirilməsi onların qanuniliyini və əsaslılığını təmin etmək məqsədi güdür.

Müstəntiqin icraatında olan iş üzrə hər hansı hərəkəti digər istintaq orqanlarının icra etməsinə yalnız zəmin müstəntiqin tapşırığı, yaxud nəzarətçi prokurorun göstərişi və ya tapşırığı olduqda yol verilir. Müstəntiq öz qərar və hərəkətlərinə görə tam məsuliyyət daşıyır.

Hakimlərin statusuna xas olan müstəqillik və yalnız qanuna tabe olmaq prinsipi müstəntiqə şamil olunmur. Bununla bərabər, qanun müstəntiqə lazımi prosesual sərbəstlik verir ki, bunun sayəsində o, istintaqın istiqamətləri və istintaq hərəkətlərinin icrasına dair qərarların qəbul edilməsində müstəqildir. Müstəntiq sübutları, qanunu və öz hüquqi düşüncəsini rəbər tutaraq, müstəqil surətdə, öz daxili inamı əsasında qiymətləndirir.

Prokuror tərəfindən müstəntiqə icrası məcburi göstərişlər verilməsi onun prosesual müstəqilliyini istisna etmir, yalnız bir qədər məhdudlaşdırır. Prokurorun göstərişilə razı olmadığı hallarda, CPM-in 85.5.-ci maddəsinə əsasən, müstəntiq işi öz yazılı etirazları ilə birlikdə yuxarı prokurora göndərə bilər. Bu zaman, yuxarı prokuror qərar qəbul edəndək, nəzarətçi prokurorun göstərişinin icrası dayandırılır. Yuxarı prokuror nəzarətçi prokurorun göstərişini ləğv edir, yaxud həmin iş üzrə icraatı başqa müstəntiqə tapşırır.

Müstəntiqin fəaliyyətinə nəzarət istintaq şöbəsinin rəisi tərəfindən də həyata keçirilir. O, işin hallarının hərtərəfli, tam və obyektiv istintaqı üçün tədbirlər görür, bu məqsədlə müstəntiqə icrası məcburi olan tapşırıqlar verir.

9. İbtidai istintaq məlumatlarının yayılmasının yolverilməzliyi prinsipi.

İbtidai istintaq üçün çox mühüm olan bu prinsip cinayətin tezliklə və bütövlüklə açılması şərtlərindən biridir. Müstəntiqin əldə ediyi məlumatların öz gizli xarakterinin vaxtından əvvəl aşkarlanması onun işində ciddi çətinliklər doğura bilər. Bundan başqa, istintaq dəlillərinin yayılmasına qadağan qoyulması zərərçəkənin, şübhə edilənin, müqəssirin, təqsirləndirilənin və cinayət işi üzrə istintaqa cəlb edilmiş digər şəxslərin əsassız olaraq ləkələnməsinin qarşısını alır, onların şərəf və ləyaqətinin müdafiəsində təminat rolunu oynayır.

Bu prinsip ibtidai istintaqın, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti kimi olması demək deyil. İbtidai istintaqın ayrı-ayrı məlumatları müstəntiqin və ya prokurorun icazəsi ilə, onların mümkün sayıldığı həcmdə aşkarlanma bilər. İbtidai istintaq mərhələsində aşkarlığın hökm sürdüünə təkə bu hal dələlət etmir. Zərərçəkənin, şahidlərin və digər şəxslərin istintaq hərəkətləri icraatında iştirakı da heç bir aşkarlıqdan xəbər vermir. Zəruri olduqda, müstəntiq onları istintaq məlumatlarının yayılmasının yolverilməzliyi barədə xəbərdar edir. Bunun Cinayət Məcəlləsinin 300-cü

maddəsində nəzərdə tutulan qaydada məsuliyyətə səbəb olduğunu izah edir və müvafiq sənədə imza etdirir.

Bundan əlavə kriminalistika metodikasının aşağıdakı prinsipləri də mövcuddur:

1. Qanunçuluğa və etik normalarına ciddi riayət etmək.
2. İstintaq orqanların fəaliyyətini daxili işlər orqanların başqa xidmətləri ilə və ictimaiyyətlə əlaqəsi.
3. Cinayət prosesi iştirakçıların şəxsiyyətinin öyrənilməsi.
4. Konkret istintaq şəraitindən asılı olaraq, istintaqın plan və mərhələli aparılması.
5. Cinayətin törədilməsinə sövq edən halların müəyyən edilməsi.

Beləliklə,

1. Kriminalistika metodikasının sistemi iki hissədən ibarətdir:
 - a) cinayətin növündən asılı olmayaraq, ümumi tövsiyələr;
 - b) ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikası (xüsusi metodikası).
2. Konkret növündən asılı olaraq, hər bir cinayətin istintaqında, kriminalistika metodikasının prinsipinə riayət etmək mühüm şərtlərdən biridir.
3. Kriminalistika metodikasının sistemində ayrı-ayrı növ cinayətlərin istintaq metodikası daha mühüm yer kəsb edir. Çünki növündən asılı olaraq, konkret cinayət üzrə sübuta yetirilməli halları tam müəyyənləşdirmədən, istintaqın tam, hərtərəfli və obyektiv prinsipini həyata keçirmək olmaz.

SUAL 3. CİNAYƏTİN KRİMİNALİSTİK XARAKTERİSTİKASI. İSTINTAQIN MƏRHƏLƏLƏRİ.

Kriminalistik xarakteristika bu cinayət haqqında kriminalistik əhəmiyyətə malik əlamətlər sistemi olub, istintaqın əsas vəzifələrini həll etmək məqsədi ilə onların qanunauyğun əlaqələrini əks edib və fərziyyələrin qurulmasına xidmət edir.

Kriminalistik xarakteristikanın sistemi elementlərdən ibarət olub, sübut predmetinə, cinayətin tərkib elementinə görə müəyyən qruplara bölünür.

Kriminalistik xarakteristikada cinayətin obyektiv tərəfinə aid olan elementlər mühüm yer kəsb edir. Müəkkəb işlər üzrə istintaq çox hallarda cinayət hadisələri başlayır.

Məsələn, sındırma vasitəsi ilə oğurluq istintaqı bilavasitə hadisə yerində sındırma izlərinin olması, qiymətli maddi, qiymətli xəsaretlərin olması və s.

Əgər istintaq cinayət hadisəsi haqqında kifayət qədər məlumatların olmaması ilə başlanırsa, onda birinci dərəcəli vəzifə cinayət hadisəsinin olmasını müəyyənləşdirməkdir.

Kriminalistik xarakteristikanın elementləri:

1. Cinayətə hazırlıq, törədilməsi və gizlədilməsi üsulları. Cinayət üsulunun əlamətləri, hadisənin baş verdiyi yerin material şəraitində və başqa mənbələr vasitəsilə müəyyənləşdirmək olar. Bu məlumatlar bizə cinayətkarın hadisə yerinə gəliş, gediş yollarını onların sayı və cinayət faktı üzrə başqa halların müəyyən edilməsinə imkan yaradır.

Cinayətə hazırlıq, konkret cinayət növündən asılı olaraq, cinayətkarlar tərəfindən həyata keçirilir.

Cinayət çox hallarda əvvəlcədən hazırlıqlı törədilir. Ona görə də cinayətin törədilməsi aşağıdakı variantlara ayırmaq olar.

Cinayətə hazırlıq, törədilməsi və gizlədilməsi.

1. Cinayətə hazırlıq.
2. Cinayətin törədilməsi və gizlədilməsi.
3. Cinayətin törədilməsi.

Cinayətin gizlədilməsi istintaqa maneçilik törətmək məqsədi ilə cinayət, cinayətkarın izlərini və həmin izlərini daşıyan obyektlərin saxtalaşdırılmasına, maskalanmasına, ləğv etməsinə və səhnələşdirilməsinə yönəlmiş məqsədyönlü fəaliyyətdir.

1. Saxtalaşdırma cinayət və onun ayrı-ayrı detalları haqqında yalan məlumat uydurmaq deməkdir.

2. Maskalanma cinayətin törədilməsi üsulunun, cinayətkarın şəxsiyyətinin, cinayət haqqında məlumatın mənbələrinin dəyişdirilməsi deməkdir.

3. Məhv etmə cinayət və cinayətkarın izlərinin tamamilə məhv olmasına yönəlmiş hərəkətlərdir.

4. Səhnələşdirmə ümumiyyətlə: cinayət hadisəsinin gizlədilməsinə yönəlmiş hərəkətlərdir.

5. Cinayətin törədilməsi yeri, vaxtı, şəraiti, alətləri və vasitələri.

Cinayətin törədilməsi yeri kriminalistik xarakteristikada müxtəlif cür əks olunur. Bəzi hallarda isə detal əlamət kimi götürülür.

İstintaq təcrübəsi göstərir ki, hadisənin baş verdiyi yerlə cinayətin törədilməsi üsulu cinayətkarın şəxsiyyəti, onun daimi və müvəqqəti yaşadığı yerlə əlaqəsi.

Məsələn: mənimsəmə, israf etmə və vəzifə mövqeyindən sui-istifadə etmə yolu ilə dövlət və ictimai əmlakın talama cinayətlərində, hadisə baş verdiyi yerin spesifik əlamətləri müəyyənləşdirilir. Bilavasitə istehsalat prosesinin gedişatı, sənədlərin dövriyyəsi və hesabat, müəssisənin strukturu və s.

Cinayətin törədilməsi vaxtı cinayət-hüquqi prosessual və kriminalistik xarakteri ondan ibarətdir ki, bir qrup cinayətlər müəyyən vaxt

ərzində törədilir, məsələn, yol-nəqliyyat hadisələri törədilməsi çox vaxt hərəkətin intensivliyi nəticəsində baş verir.

Cinayətin törədilməsi yerinin şəraiti.

Cinayətin baş verdiyi yerin şəraiti, hadisəsinin baş verdiyi sahədən, müxtəlif predmetlərdən başqa, hadisə iştirakçıları ilə onlar arasında psixoloji münasibətləri əks etdirir.

Cinayət alətləri və vasitələri cinayətin törədilməsi üsulundan asılı olaraq müstəqil əhəmiyyət kəsb edir, cinayətkar tərəfindən tətbiq edilən bəzi alətlər, həmin cinayətkarın verdiklərini və biliyini göstərir (məsələn, sındırmada metalkəsən aparatların istifadə edilməsi). Cinayət alətlərin müəyyən şəraitdə hazırlanması (məsələn kустar üsulu ilə tapança lüləsində hazırlanması) və s. Beləliklə, cinayət alətləri və cinayətin törədilməsi vasitələri kriminalistik xarakteristikada müxtəlif əhəmiyyət kəsb edir və onlar bu alətlərin hazırlanması, istifadə olunması bilavasitə cinayətkarın şəxsiyyəti və onun hərəkətləri ilə zəncirvari şəkildə bağlı olurlar.

Qəsdin predmeti. Qəsdin predmetinin xarakterləri bilavasitə cinayət törətmiş şəxsin müəyyən edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir:

a) oğurlanmış predmetlər göstərir ki, cinayətkar onun tətbiq edilməsini və istifadə olunması imkanlarını yaxşı bilir. Məsələn, mexanizm detallarının oğurlanması;

b) cinayətkar oğurlanmış predmetin qiyməti və xüsusi tərkibi haqqında müəyyən biliyə malik olur (məsələn, kənd təsərrüfatı texnikasının hissələrinin oğurlanması);

v) xüsusi xassələrə malik predmetlərin ələ keçirilməsi və s. narkotik vasitələr;

q) oğurlanmış predmetə əsasən cinayətkarın spesifik məqsədə malik olması (məsələn, yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər tərəfindən radiodetalların oğurlanması);

d) qəsdin predmetinə, bilavasitə məhdud sayda şəxslərin aidiyyəti olması.

Qəsd predmetinin əlamətləri kriminalistik xarakteristikada müxtəlif əlavə kəsb edə bilər (məsələn, cinayətin törədilməsi üsulu, predmetlərin ixrac yolları və ya onların gizlədilməsi, həm də cinayətkar haqqında məlumat və i.a.):

a) zərərçəkmişin material təminatını nəzərə alaraq, onun cinayətkar tərəfindən seçilməsi;

b) zərərçəkmişlə cinayətkar arasında əlaqənin və münasibətin cinayətin məqsədinə, motivinə, törədilməsi yerinə və üsuluna təsiri.

Zərər çəkmişlərin şəxsiyyətinə aid məlumatlar sistemi mürəkkəb struktur təşkil edir:

- ümumi demoqrafik məlumatlar (yaş, cins, yaşadığı, işlədiyi və oxuduğu yerlər);

- həyat tərzi haqqında məlumatlar (şəxsi, qohumluq, xidməti, məişət və başqa əlaqələr);

- bəzi nəzəriyyəçilər zərərçəkən haqqında məlumatlar sistemində viktimoloji əlaməti də aid edirlər (əxlaqi, cəsəətliyi, baxımsızlıq və s.)

Zərərçəkən haqqında məlumat və onun əlaqələri, ancaq şəxsin həyata, səhhətinə və sağlamlığına qarşı cinayətlər deyil, başqa cinayətlərin də kriminalistik xarakteristikasına da aidiyyəti var.

Məsələn, istintaq təcrübəsi göstərir ki, mənzil oğurluqları ilə bağlı cinayətlərdə, cinayətkar əksər hallarda zərərçəkənin maddi vəziyyətini, mənzildə qiymətli əşyaların və predmetlərin olmasını nəzərə alaraq, cinayəti törədir.

Bəzi cinayətlər üzrə zərərçəkən şəxs haqqında məlumatlar bilavasitə cinayət faktı üzrə həqiqətin müəyyən edilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əfsuslar olsun ki, istintaq təcrübəsində bundan çox vaxt istifadə olunmur.

Bəzi cinayətlər üzrə zərərçəkən şəxs haqqında məlumatlar bilavasitə cinayət faktı üzrə həqiqətin müəyyən edilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əfsuslar olsun ki, istintaq təcrübəsində bundan çox vaxt istifadə olunmur.

5. **Cinayətkarın şəxsiyyəti.** Bu əlamət – cinayətkarın əlaqələri, əxlaqı, həyat tərzi, daxili aləmi, hansı ki, cinayətin törədilməsinə təsiri olub

Cinayətkarı xarakterizə edən məlumatlar sistemi müxtəlifdir. Məqsədindən asılı olaraq, onları bir neçə yerə bölmək olar:

- cinayət-hüquqi əhəmiyyətli, hansı ki, bilavasitə cinayətin tövsifinə təsir edir (məsələn, şəxsin tutduğu vəzifə);

- cinayət-prosessual əhəmiyyətli (məsələn, yaşı, sağlamlıq vəziyyəti, ailə vəziyyəti): bu əlamətlər cinayətkara qarşı qətimkan tədbirləri seçiləndə nəzərə alınır.

Kriminoloji (məsələn, məhkumluğu və s.).

Kriminalistik xarakteristikanın bir sistemi kimi cinayətkar şəxsin əlamətləri bilavasitə cinayətkarın axtarışına, norma edilməsində metodların və üsulların müəyyən edilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Cinayətkarın şəxsiyyətini təmsil edən məlumatlar sistemində demoqrafik (əxlaqi, psixoloji xüsusiyyətləri, xarakterikri) və s. xüsusi tələbləri aid etmək olar.

Cinayət – zərərçəkən – cinayətkar “əxli əlaqədən əlavə başqa münasibətlər də ola bilər. Məsələn, “cinayət izləri – törədilməsi üsulu - cinayətkar”, “cinayətin yeri, vaxtı - cinayətkar”, “yer – cinayət şəraiti - cinayətkar” və i.a.

Beləliklə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, cinayətkarın şəxsiyyəti, kriminalistik xarakteristikanın əsas elementlərindən biri olub, cinayət işi üzrə cinayət hüququ, cinayət prosesual, kriminoloji xarakterli əhəmiyyət kəsb edir. Cinayətin istintaqında bu amillərin nəzərə alınması, istintaqın tam, hərtərəfli, obyektiv aparılmasını və iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsini təmin edir.

6. Cinayətin izləri. Cinayətin izləri çox müxtəlifdir. Cinayətin törədilməsi üsulundan, şəraitindən, cinayətkarın şəxsiyyətin asılı olaraq, həmin izləri bir neçə qrupa bölmək olar:

a) hadisənin baş verdiyi yerdə material şəraitin dəyişməsinə yönəlmiş izlər sayılır. Bu izlər, cinayətkarın hərəkətləri, zərərçəkən şəxsin hərəkətləri, cinayət alətlərinin, vasitələrin və mexanizmlərin tətbiqi nəticəsində əmələ gələ bilər. Bu izlər bilavasitə hadisə yerinin və ya ayrı-ayrı obyektlərini öz əvvəlki vəziyyətinin dəyişməsi nəticəsində əmələ gəlir (məsələn, yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar avtomobilin ilkin vəziyyətinin dəyişməsi);

b) əks olunan izlər – əl-barmaq, ayaq, sındırma alətlərinin izləri nəzərdə tutulur. Bu izlərin əmələgəlməsi iz qoyan obyektə iz götürən obyektin təmasda olmasının nəticəsində olurlar. Bu əlaqədən asılı olaraq, onların növü müəyyən edilir (həcmi, səthi, dinamik, statik və i.a.);

v) maddi sübut əhəmiyyət kəsb edən predmetlər, eyni ilə sənədlər, maddələr və mikrohissəciklər. Bu maddi sübutların məcmusu bütün cinayətlərdə eyni deyil.

Məsələn, mənimsəmə cinayətlərdə müxtəlif mahiyyətli sənədlər, qəsdən adam öldürmədə – qan izləri, yol-nəqliyyat cinayətlərdə benzin, sürtgü yağlarının qalıqları və rəng izləri və i.a.

q) sübut əhəmiyyəti kəsb edən sənədlər. Müasir cəmiyyətin həyatında, istehsalatda, məzuniyyətdə və sair sahələrdə sənədlər mühüm funksiya oynayır. Cinayətin xarakterindən asılı olaraq, həmin sənədlərdə müxtəlif mahiyyətli məlumatlar cəmləşir. Belə ki, əmək mühafizəsi qaydalarının pozulması ilə əlaqədar cinayətlərdə, təlimat curnalları zərərçəkənə müəyyən əmək təhlükəsizlik qaydalarının öyrənilməsinə əks etdirən sənədlər, işçinin tibbi müayinədən keçməsi haqqında arayış, qurğuların sazlığının yoxlanması haqqında akt və i.a.

d) şahid sifətində dindirilən şəxslər. Cinayəti bilavasitə gören şəxslər şahid qismində dindirilir.

İdarə, müəssisə və təşkilatın iş fəaliyyətinin xarakterindən asılı olaraq, vəzifəli və digər şəxslərin şahid qismində dindirilməsi.

Zərərçəkənlə cinayətkarın arasında olan əlaqənin və münasibətin xarakteri, həyatda insanların tanışları, dostları, məktəb yoldaşları, yaxın qohumları olur, hansılar ki, az-çox münasibətləri olur. Bu əlamətlərə görə onlar başqalarına nisbətən bir-birlərini yaxşı tanıyırlar. Həmçinin belə faktlar istintaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şəxsi, məişət və başqa əlaqəli, ancaq zərərçəkən "cinayətkar" xətti üzrə yox, həm də cinayət faktı üzrə şahidlərin müəyyən edilməsində böyük rol oynayır.

Yaşayış yerinin cinayətkar haqqında qanunların ətrafda yaşayanların cinayət haqqında müəyyən məlumatların olmasında rolu az deyil.

Yuxarıda göstərilənlərdən başqa cinayətin kriminalistik xarakteristikasını ifadə edən elementlər daha da çox ola bilər. Cinayətin məqsədi elementi "məqsəd cinayətkar əlaqəsi üzrə həyata keçirilir".

Cinayətin kriminalistik xarakteristikası, istintaq təcrübəsi, cinayətin qarşısının alınması üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Kriminalistik xarakteristika sosioloji, kriminoloji, kriminalistik tədqiqatlar nəticəsində alınmış məlumatlar əsasında hazırlanır. Onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Əvvəlcə cinayətin növü müəyyənləşdirilir, sonra isə kriminalistik xarakteristikası hazırlanır. Belə hallar bu növ cinayətin açılma faizi nəzərə alınaraq, həmin regional istintaq təcrübəsinə köməklik məqsədi ilə tövsiyələr hazırlanır. Tədqiqatın aparılması üçün müəyyən materiallar hazırlanmalıdır. Bu cinayətlərin baş verməsinin tipik xarakterini müəyyənləşdirmək üçün geniş tədqiqat aparmaq lazımdır.

2. Kriminalistik xarakteristikanı elementlərə ayırmaq üçün tam əlamətlər sistemi almaq vacibdir. Onlar üçün müxtəlif mənbələrdən, istintaq təcrübəsindən və başqa məlumatlardan istifadə etmək zəruridir.

Kriminalistik xarakteristikanın əsasını aşağıdakı mənbələrdən alınmış məlumatlar sistemi təşkil edir:

a) cinayətlərin müvəffəqiyyətlə açılması haqqında cinayət işinin materialları;

b) əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində alınmış materiallar, orqanların əməkdaşları ilə müsahibə nəticəsində alınmış məlumatlar;

q) məhkum olunmuş şəxslərdən alınmış məlumatlar (bələ hallarda bu məlumatları obyektiv qiymətləndirmək lazımdır).

3. Kriminalistik xarakteristikanın tədqiqi dedikdə məlum və naməlum qanunauyğunluqların dərk edilməsi başa düşülür. Ona görə kriminalistik xarakteristikanın ayrı-ayrı elementlərinə aid əlamətlər konkret proqram əsasında detallaşdırılır və sonra isə istifadə olunur.

Müstəntiq tərəfindən cinayətin kriminalistik xarakteristikasından konkret cinayətin açılmasında istifadə olunur. Kriminalistik xarakteristikasına əhəmiyyəti istintaqın ilkin mərhələsində xüsusi ilə böyükdür. Cinayət işi üzrə toplanmış maddi sübutlar və əməliyyat məlumatları istintaq şəraitin müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bu ilkin məlumatları analiz edərkən müstəntiqə aşağıdakılar məlum olur:

a) həqiqi faktlar (qəsən öldürmə faktları);

b) guman edilən faktlar (qəsdən adam ölülmədə istifadə olunan akt);

v) tam və dəqiq olmayan faktlar, hansı ki, yoxlanılması zəruridir;

q) məlum olmayan faktlar, hansı ki, müəyyənləşdirilməsi zəruriyyəti tələb olunur.

Şəaitdən asılı olaraq, müstəntiq fərziyyəər qurur və onların istiqamətini müəyyənləşdirir.

İstintaqın mərhələləri. Cinayət işi üzrə istintaq iki mərhələyə ayrılır:

- istintaqın ilkin mərhələsi;
- sonrakı mərhələ.

İlkin mərhələ hadisə yerinin müayinəsindən başlanır və onun xarakteri maddi sübutların intensiv yığılmasından və qeyd edilməsindən ibarətdir.

İlkin mərhələdə hərəkətlərin əməliyyat hücum və qəfil şəkildə həyata keçirilməsi vacib amillərdən biridir. İlkin mərhələ cinayət etmiş şəxsin müttəhim qismində cinayət məsuliyyətinin cəlb edilməsi ilə qurtarır.

İstintaqın ilkin mərhələsinin vəzifələri:

- baş vermiş hadisə haqqında müttəhimi məlumatlandırır;
- istintaqın geniş planını tərtib etmək məqsədi ilə ilkin məlumatlar toplamaq;
- cinayətkarı müəyyənləşdirib, axtarışını və tutulmasını təmin etmək;
- cinayətin qarşısının alınmasını görülməsi;
- vurulmuş ziyanın ödənilməsinə təmin etmək.

İstintaqın ilkin mərhələsinin nəticələri:

1. Cinayətkar aşkar edilib.
2. Cinayətkarın ifşa edilməsi mərhələsi başlanıb və sübut predmeti müəyyənləşdirilib.
3. Cinayətkar aşkar olunmayıb.
4. Yığılmış maddi sübutlar analiz olunaraq, sistemləşdirilir.
5. İstintaqın sonrakı mərhələsi başlanır.

İstintaqın sonrakı mərhələsi konkret cinayət növündən asılı olaraq aparılır.

NƏTİCƏ

Cinayətin kriminalistik xarakteristikası cinayətin açılması istintaqı və qarşısının alınması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İstintaqın gedişində kriminalistik xarakteristikanın elementlərindən düzgün istifadə etmək və onları düzgün qiymətləndirmək əsas şərtlərdən biridir.

Belə demək olar ki, kriminalistik xarakteristikanın hər bir elementi sübut əhəmiyyəti kəsb edir. Bilavasitə CPM-nin 139-cu maddəsinə müvafiq olaraq, onlar sübut predmetinə aiddir.

İstintaqın mərhələlərə ayrılması isə istintaqın tam, hərtərəfli, səmərəli, vaxtında və obyektiv aparılmasını təhlil edir.